

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το παρόν βιβλίο αποτελεί απόσταγμα αλλά συγχρόνως επέκταση, εμπλουτισμό και εμπάθυνση του διαλόγου που ανέπτυξε το Εθνικό Σημείο Επαφής ESPON¹ με τη συμμετοχή Ελλήνων επιστημόνων και φορέων στο ζήτημα της προοπτικής μιας βιώσιμης γαλάζιας ανάπτυξης (blue growth) και του θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού (maritime spatial planning) ως βασικού εργαλείου για την επίτευξή της. Είναι προϊόν προβληματισμού και προσπάθειας παρουσίασης όλων των διαστάσεων που έχει η νέα αυτή στρατηγική της Ε.Ε. για τη δημιουργία θέσεων εργασίας και πλούτου αλλά και για την εδαφική συνοχή στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, ειδικά σε χρόνους οικονομικής κρίσης, γεωπολιτικών ανακατατάξεων και συνακόλουθων μεταρρυθμίσεων στον χωρικό και πολεοδομικό σχεδιασμό αλλά και στην ολοκληρωμένη διαχείριση του αιγιαλού και των παράκτιων ζωνών γενικότερα.

Το βιβλίο, μέσα από μια σειρά θεματικών ενοτήτων και τεκμηρίωσης από εθνικούς και διακρατικούς εμπειρογνώμονες, αναδεικνύει τη διάσταση της διάδρασης γης-θάλασσας ως στοιχείου ολοκληρωμένης διαχείρισης και ανάπτυξης των παράκτιων περιοχών, απαντώντας, πέραν των άλλων, στην ανάγκη να σχηματοποιηθεί ένας αποτελεσματικός θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός (maritime spatial planning) και να υπάρξει μια κοινή κατανόηση και ένα κοινό λεξιλόγιο γύρω από αυτόν στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για τη Γαλάζια Ανάπτυξη και της Εδαφικής Ατζέντας της ΕΕ 2020.

Σύμφωνα με την εδαφική ατζέντα «Οι θαλάσσιες δραστηριότητες είναι ουσιαστικές για την εδαφική συνοχή στην Ευρώπη... Η Οδηγία Πλαίσιο για τη Θαλάσσια Στρατηγική (Marine Strategy Framework Directive) και η Ολοκληρωμένη Θαλάσσια Πολιτική της Ε.Ε. (EU Integrated Maritime Policy) καλούν για συντονισμένες δράσεις από πλευράς κρατών-μελών για την εφαρμογή θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού. Ο σχεδιασμός αυτός θα πρέπει να ενσωματωθεί στα υφιστάμενα εθνικά συστήματα

1. Το Εθνικό Σημείο Επαφής ESPON 2007-2013 είχε αναληφθεί από το Πάντειο Πανεπιστήμιο με Επιστημονική υπεύθυνη την Αν. καθηγήτρια κ. Στέλλα Κυβέλου. Όπως είναι γνωστό, αποστολή του Προγράμματος ESPON (και σήμερα του ESPON EGTC) είναι η στήριξη της περιφερειακής πολιτικής σε σχέση με το στόχο της εδαφικής συνοχής και της αρμονικής ανάπτυξης του ευρωπαϊκού εδάφους, πρώτον με την παροχή συγκρίσιμων πληροφοριών, στοιχείων τεκμηρίωσης, αναλύσεων και σεναρίων για την εδαφική δυναμική και δεύτερον, αναδεικνύοντας το εδαφικό κεφάλαιο και τις αναπτυξιακές δυνατότητες των περιφερειών και των μεγαλύτερων περιοχών, συμβάλλοντας στην ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα, την εδαφική συνεργασία και τη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη.

χωρικού σχεδιασμού προκειμένου να επιτευχθεί αρμονική και βιώσιμη ανάπτυξη των περιοχών που περιλαμβάνουν συνέχεια θαλάσσιων και χερσαίων περιοχών (land-sea continuum)». Έτσι, το motto που αρμόζει στην περίπτωση αυτή είναι: «Γη και θάλασσα πρέπει να κατανοηθούν και να σχεδιαστούν μαζί!». Αυτή η αρχή διαπνέει, λοιπόν, ολόκληρη την παρούσα έκδοση.

Στο συλλογικό αυτό έργο που αρθρώνεται σε δέκα θεματικές ενότητες και δεκαέξι κεφάλαια, περιλαμβάνονται: α) κείμενα εισηγήσεων που υποβλήθηκαν από επιστήμονες που εργάζονται για τους διαφορετικούς τομείς που εμπλέκονται στη θαλάσσια χωροταξία, στον τομέα του περιβάλλοντος, της γεωγραφίας και της χωροταξίας, των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, του τουρισμού, των λιμενικών εγκαταστάσεων, των θαλάσσιων μεταφορών, της γεωπολιτικής κ.λπ. β) περιορισμένης έκτασης απομαγνητοφωνημένες εισηγήσεις και παρεμβάσεις από τις εργασίες του Εθνικού Σημείου Επαφής ESPON που επέλεξε και επιμελήθηκε η υπογράφουσα ως επιστημονική υπεύθυνη αυτής της δραστηριότητας. Οι βασικές ενότητες του βιβλίου είναι:

- Βασικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί για τη χωροταξική επιχείρηση στη θάλασσα
- Γαλάζια ανάπτυξη και εδαφική συνοχή, ένα όραμα για την Ευρώπη
- Το έξυπνο, βιώσιμο και «χωρίς αποκλεισμούς» παράδειγμα στη γαλάζια οικονομία
- Θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός: από την ιδέα στην πράξη
- Γαλάζια ανάπτυξη και θαλάσσιος τουρισμός
- Ενεργειακές και περιβαλλοντικές προκλήσεις στους λιμένες
- Θαλάσσιες μεταφορές, διευρωπαϊκά δίκτυα, προκλήσεις για τη γαλάζια ανάπτυξη
- Γεωπολιτικές και γεωστρατηγικές διαστάσεις της γαλάζιας ανάπτυξης
- Η γαλάζια ανάπτυξη επί του πεδίου
- Προγράμματα, έργα και καινοτομίες με στόχο την προαγωγή της γαλάζιας οικονομίας και του θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού.

Ελπίζουμε το βιβλίο αυτό να συμβάλει στη διάδοση και αναβάθμιση του σχετικού επιστημονικού διαλόγου που διεξάγεται στην Ε.Ε. και στη χώρα μας για τη γαλάζια ανάπτυξη (blue growth) και το βασικό εργαλείο για την επίτευξή της που είναι ο θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός (maritime spatial planning), λαμβάνοντας υπόψη τόσο τη σημερινή γεωπολιτική πραγματικότητα ιδιαίτερα στο χώρο της νοτιο-ανατολικής Μεσογείου αλλά και τις σημερινές συζητήσεις για την καλή οικολογική κατάσταση της θάλασσας της Μεσογείου, την ανάγκη δηλαδή μορφοποίησης μιας «βιώσιμης γαλάζιας ανάπτυξης» και ενός «αειφόρου θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού» σε συνθήκες ειρήνης, εδαφικής συνεργασίας και ευημερίας.

Στέλλα Κυβέλου

Αναπλ. Καθηγήτρια

Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Πάντειο Πανεπιστήμιο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως αναφέρθηκε και στον πρόλογο, το βιβλίο αυτό επικεντρώνεται στην εδαφική διάσταση της γαλάζιας ανάπτυξης. Κεντρικό, κατά συνέπεια, ζήτημα είναι η θαλάσσια διάσταση της εδαφικής συνοχής¹ και, φυσικά, το βασικό εργαλείο χωρικής παρέμβασης και ρύθμισης του θαλάσσιου χώρου που είναι ο Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός (ΘΧΣ).

Έτσι, μεγάλο μέρος, θα λέγαμε ο κορμός του βιβλίου, αρθρώνεται γύρω από τις προόδους που έχουν ήδη επιτευχθεί ως προς τη θαλάσσια χωροταξία ανά τον κόσμο μεταξύ των οποίων η εκπόνηση θαλάσσιων χωροταξικών σχεδίων. Επιχειρείται να αναλυθούν το έξυπνο (smart), βιώσιμο (sustainable) και «χωρίς αποκλεισμούς» (inclusive) παράδειγμα της γαλάζιας οικονομίας, με βάση και την προσέγγιση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Όμως, είναι σαφείς οι αναφορές, κυρίως από εκπροσώπους υπερεθνικών και εθνικών φορέων, στη γαλάζια οικονομία αυτή καθαυτή –ως ευρωπαϊκή στρατηγική και ως εθνική πολιτική για τη δημιουργία θέσεων εργασίας και επενδύσεων επικεντρωμένων σε τομείς της «γαλάζιας ανάπτυξης»– αλλά και στις καθαρώς τομεακές προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα ο θαλάσσιος τουρισμός και ειδικότερα η κρουαζιέρα, οι μεταφορές, τα λιμάνια. Όλα τα άρθρα διαπνέονται από τη βασική αρχή της διάδρασης γης-θάλασσας και, όπως είναι ευνόητο, από την οικοσυστημική διαχειριστική προσέγγιση που αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για τη χωροταξία στη θάλασσα υπό το πρίσμα της συντελούμενης σήμερα μετατόπισης από την εθνική κυριαρχία (χωρικά ύδατα) στην έννοια της κληροδοτηματοποίησης (patrimonialisation) της θάλασσας.

Στις επόμενες σελίδες, θα αναλύσουμε, πολύ συνοπτικά, το περιεχόμενο του κάθε κεφαλαίου και ενότητας κεφαλαίου ξεχωριστά και ανά θεματική ενότητα, προκειμένου να γίνει πληρέστερη ενημέρωση του αναγνώστη και αναλόγως του ειδικότερου ενδιαφέροντός του να μπορέσει να πλοηγηθεί αποτελεσματικά στην εξερεύνηση αυτού του βιβλίου.

Θεματική ενότητα I. Βασικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί για τη χωροταξική επιχείρηση στη θάλασσα

Η Στέλλα Κυβέλου, ύστερα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις ρίζες της επιστήμης του διεθνούς Δικαίου, επιχειρεί να ανοίξει τη συζήτηση για τη θαλάσσια χωροταξία,

1. Για την έννοια της εδαφικής συνοχής βλ. και Κυβέλου, Στ. (2010), *Από τη χωροταξία στη χωροδιαχείριση: η έννοια του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού και της εδαφικής συνοχής στην Ευρώπη*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

επί της αρχής: είναι εύλογο και θεμιτό ή ακόμη και έννομο να οργανώνουμε χωροταξικά τη θάλασσα; Για να απαντήσει σε αυτό το ερώτημα οδηγείται σε μια γεω-φιλοσοφική και νομική προσέγγιση της θαλάσσιας χωροταξίας και της έννοιας της θαλάσσιας χωρικής ενότητας (territory of the sea) φέρνοντας κατόπιν τα αποτελέσματα των συλλογισμών της σε αλληλοσυσχέτιση με τις βασικές αρχές που οφείλουν να διέπουν τη θαλάσσια χωροταξία, σύμφωνα με το ευρωπαϊκό πλαίσιο και που συνίστανται στην οικοσυστημική προσέγγιση, στη διάδραση γης-θάλασσας και στη χωρική ολοκλήρωση.

Ο *Ηλίας Μπεριάτος* επιχειρεί μια καινοτομική κριτική προσέγγιση για τη χωροταξία του παράκτιου και θαλάσσιου χώρου εισάγοντας βασικούς προβληματισμούς γύρω από τα ελλείμματα στη διαχείριση και το σχεδιασμό της ελληνικής παράκτιας ζώνης και τη σημασία της θαλάσσιας χωροταξίας για την Ελλάδα. Θέτει εμφατικά το ζήτημα του ΘΧΣ τονίζοντας τη σπουδαιότητά του και διερευνώντας τα προβλήματα και τις προοπτικές του στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των διεθνών οργανισμών, λαμβανομένης υπόψη και της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας.

Θεματική ενότητα II. Γαλάζια ανάπτυξη και εδαφική συνοχή, ένα όραμα για την Ευρώπη

Ο *Σπύρος Δανέλλης*, εισηγητής της Γαλάζιας Ανάπτυξης στο Ευρωκοινοβούλιο, αναδεικνύει τη γαλάζια ανάπτυξη ως τον βασικό παράγοντα που θέτει τις θάλασσες και τους ωκεανούς στην καρδιά της οικονομικής στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σχετικά με την ελληνική οικονομία, ο συγγραφέας θεωρεί ότι αυτή πρέπει να προσανατολισθεί σε νέους, ανταγωνιστικούς, κλάδους και να αναβαθμίσει τη δραστηριότητα που ήδη υπάρχει σε εξωστρεφείς κλάδους όπως ο τουρισμός. Όμως σε συνθήκες βαθιάς ύφεσης, όπου τα διαθέσιμα κονδύλια και οι πιστώσεις για επενδύσεις είναι εξαιρετικά δυσέυρετα, απαιτείται συντονισμένη δράση, απαιτείται ένα άμεσο σχέδιο στροφής της οικονομίας προς ανταγωνιστικούς και εξωστρεφείς κλάδους, όπως αυτοί της γαλάζιας ανάπτυξης.

Ομοίως, ο *Γεώργιος Βλάχος*, ως πρόεδρος της Διαρκούς Επιτροπής Παραγωγής και Εμπορίου, παρουσιάζει θέσεις και προτάσεις σχετικά με τη γαλάζια ανάπτυξη –ως οριζόντια θεματική που εισήγαγε η Ελληνική Προεδρία, το πρώτο εξάμηνο του 2014– και επιχειρεί τη σύνδεσή της με την καινοτομία και τη νεανική επιχειρηματικότητα. Ο συγγραφέας εισηγείται τη σταδιακή δημιουργία ενός νέου παραγωγικού μοντέλου για την ελληνική οικονομία, με έμφαση στην εξωστρέφεια και την υλοποίηση νέων επιχειρηματικών ιδεών, την απλούστευση και τον περιορισμό των γραφειοκρατικών διαδικασιών καθώς και των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις στην άντληση επενδυτικών κεφαλαίων και στην εν γένει χρηματοδότησή τους.

Ο *Αναστάσιος Λιάσκος*, συμμετέχοντας στο διάλογο εξ ονόματος του υπουργείου Τουρισμού, επιχειρεί έναν απολογισμό σχετικά με τα βήματα που έχουν συντελεστεί μέχρι σήμερα στους τομείς της γαλάζιας ανάπτυξης, της προσπάθειας διάδρασης γης

και θάλασσας, του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, της ολοκληρωμένης διαχείρισης αιγιαλού και παράκτιων ζωνών.

Ο *Σπύρος Σπυρίδων*, ως Γενικός Γραμματέας της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αιγαίου, τονίζει ότι η θάλασσα και οι ακτές είναι διαχρονικά σημαντικοί φορείς ανάπτυξης της οικονομίας της Ευρώπης και ο προνομιακός χώρος για να αναπτυχθεί μια δυναμική μορφή οικονομίας που θα της επιτρέψει να αυξήσει την ανταγωνιστικότητά της στο απαιτητικό παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον. Θεωρώντας τη γαλάζια οικονομία ως βασικό συστατικό του κοινού μέλλοντος και της κοινής πορείας στην Ευρώπη, αναφέρει χαρακτηριστικά για την Ελλάδα ότι ακόμη και αν η γαλάζια ανάπτυξη δεν ήταν ευρωπαϊκή προτεραιότητα, θα έπρεπε να αποτελεί ήδη μια ώριμη εθνική στρατηγική.

Ο *Ιωάννης Παλαιοκρασσάς*, πρ. Επίτροπος Περιβάλλοντος και Αλιείας, θέτει το ζήτημα της φέρουσας ικανότητας με έμφαση στον ελληνικό νησιωτικό χώρο, χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της Σίφνου. Σύμφωνα με το συγγραφέα, επιβάλλεται μια στοχευμένη πολιτική απόλυτης προστασίας του περιβάλλοντος και εξειδίκευσης σε υψηλής ποιότητας τουρισμό, ιδίως στον νησιωτικό χώρο, προκειμένου πρώτον, να διαφυλαχθεί το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον και, δεύτερον, να γίνει η αναγκαία διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, από τη μονοκαλλιέργεια «ήλιος-θάλασσα» σε πιο εξειδικευμένες μορφές εναλλακτικού τουρισμού (πολιτιστικός, θρησκευτικός, καταδυτικός, περιπατητικός, παρατηρητικός κ.ά.).

Οι *Στέλλα Κυβέλου*, *Νεκταρία Μαραβά* και *Νικήτας Χιωτίνης* αναδεικνύουν τη θαλάσσια διάσταση της εδαφικής συνοχής, αντλώντας από τα συμπεράσματα των μελετών ESPON. Παρουσιάζουν τάσεις και προκλήσεις της αλληλεπίδρασης γης-θάλασσας στην περιοχή της Μεσογείου και τονίζουν τη σημασία της πολυσυμμετοχικής και πολυεπίπεδης διακυβέρνησης για το συντονισμό των επίγειων χωροταξικών σχεδίων με τα θαλάσσια. Θεωρούν το θαλάσσιο περιβάλλον με τους πλούσιους φυσικούς πόρους ως βασικό παράγοντα εδαφικής ελκυστικότητας (territorial attractiveness) των παράκτιων περιοχών που μπορεί να προσφέρει νέες ευκαιρίες για θαλάσσια απασχόληση και επενδύσεις επικεντρωμένες σε «γαλάζιους» τομείς. Κλείνουν με τη γεωπολιτική διάσταση της γαλάζιας ανάπτυξης στη νοτιο-ανατολική Μεσόγειο υπό το πρίσμα, κυρίως, της ενεργειακής εξάρτησης της Ε.Ε.

Η *Όλγα Γιώτη - Παπαδάκη* αναλύει τη γεωγραφική ασυνέχεια των νησιωτικών περιοχών και τις αρνητικές επιπτώσεις της. Εντοπίζοντας τα κοινά χαρακτηριστικά των νησιών αναλύει ομοίως τις δομικές αδυναμίες των νησιωτικών οικονομιών. Ύστερα από παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου το οποίο νομιμοποιεί τη χάραξη ευρωπαϊκής νησιωτικής πολιτικής, η συγγραφέας καταλήγει στην παρατήρηση ότι παρά τα σημαντικά κεφάλαια στο πλαίσιο της Πολιτικής Συνοχής και το σημαντικό θεσμικό οπλοστάσιο για τη στήριξη επιλεγμένων τομέων πολιτικής, όπως η θαλάσσια στρατηγική και η γαλάζια ανάπτυξη, η Ε.Ε. δεν διαθέτει εξειδικευμένη νησιωτική πολιτική. Τονίζει την ανάγκη αμιγώς νησιωτικής πολιτικής, μιας ολοκληρωμένης δηλαδή προσέγγισης που θα μπορούσε να συνδυάσει διαφορετικούς τομείς πολιτικής για συνεκτική εφαρμογή δράσεων που έχουν κλαδική, κοινωνική, χωρική και περιβαλλοντική διάσταση.

Η *Ελένη Μαριάνου*, υπό την ιδιότητα της Γενικής Γραμματέως της Διάσκεψης Μη Κεντρικών Παράκτιων Περιφερειών της Ευρώπης (CPMR), αφενός, διερευνά τους τρόπους που

η Ε.Ε. στηρίζει τον τομέα της θάλασσας σε όλες τις μορφές του και, αφετέρου, χαιρετίζει την ιδέα της Επιτροπής για τις στρατηγικές έξυπνης εξειδίκευσης, οι οποίες θα καταστήσουν ευκολότερη για τις περιφέρειες τη σύνδεση των δικών τους περιφερειακών προτεραιοτήτων και «αναγκών» με τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ESI funds).

Ο Αλέξης Χατζημπίρος συμμετέχει, επίσης, με ουσιαστικές παρατηρήσεις, στο διάλογο από πλευράς της Διάσκεψης Μη Κεντρικών Παράκτιων Περιφερειών της Ευρώπης (CPMR) η οποία με πάνω από 150 περιφέρειες-μέλη εργάζεται από το 1973 για την ενδυνάμωση της θαλάσσιας διάστασης των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς επίσης και για την προώθηση καινοτομιών με υψηλή προστιθέμενη αξία για τις περιφερειακές και θαλάσσιες περιφέρειες. Η γαλάζια ανάπτυξη που διατρέχει όλες τις ευρωπαϊκές θαλάσσιες πολιτικές, αποτελεί, κατά το συγγραφέα, μια νέα πορεία για την ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική η οποία θέτει στο επίκεντρο τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη.

Θεματική ενότητα III. Το βιώσιμο και «χωρίς αποκλεισμούς» παράδειγμα της γαλάζιας οικονομίας

Η *Μαριλένα Παπαγεωργίου* αναγνωρίζοντας ότι ο Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός έχει έντονα περιβαλλοντική διάσταση, όπως άλλωστε ισχύει και στην περίπτωση του χερσαίου χωροταξικού σχεδιασμού, και αναλύοντας την οικοσυστημική προσέγγιση καταλήγει ότι ο ΘΧΣ αποκτά ιδιαίτερο νόημα και καταλυτικό ρόλο στην ουσιαστική προστασία και διαχείριση των Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (ΘΠΠ). Και αυτό διότι μέσω των διαδικασιών και των στόχων που τον χαρακτηρίζουν δύναται να οργανώσει τον ανταγωνισμό των ανθρώπινων χρήσεων, καθώς και τις επιπτώσεις που αυτές προκαλούν στο θαλάσσιο περιβάλλον. Ταυτόχρονα, καλούμενος να λειτουργήσει συνδυαστικά με τον χερσαίο χωροταξικό σχεδιασμό, συνεκτιμά τις αλληλεπιδράσεις θάλασσας και στεριάς, βασική πηγή απειλών για τις ΘΠΠ.

Ο *Γεώργιος Τσιλιμίγκας* και οι συνεργάτες του πραγματεύονται τις κύριες χωρο-κοινωνικές πιέσεις που ασκούνται στις παράκτιες ζώνες και στα νησιά από την ανεξέλεγκτη οικιστική ανάπτυξη. Η αδυναμία του χωρικού σχεδιασμού και το «χαλαρό» πολιτικό σύστημα, όσον αφορά στην οικιστική ανάπτυξη, καθώς και ζητήματα αναπτυξιακού χαρακτήρα θεωρούνται ως οι κύριοι λόγοι για την έντονη οικιστική διάχυση στην ύπαιθρο χώρα. Το κείμενο εστιάζει στον προσδιορισμό της παράκτιας ζώνης, με τη χρήση φυσικο-γεωγραφικών και ανθρωπογενών μεταβλητών ως ένα πρώτο βήμα για τη σύνταξη ενός πλαισίου ολοκληρωμένου σχεδιασμού για τον παράκτιο χώρο.

Οι *Γεώργιος Σαμιώτης* και *Δημήτριος Γρεκός* ανατρέχουν στη μεταφορά και εν πλω καταστροφή των χημικών όπλων της Συρίας, το 2014, και στο αμφιλεγόμενο σύστημα υδρόλυσης που χρησιμοποιήθηκε για την αδρανοποίηση και την καταστροφή τους. Αναδεικνύουν σημαντικά θέματα που αφορούν στην απροθυμία των παράκτιων κρατών της Μεσογείου να εφαρμόσουν το Διεθνές Ναυτιλιακό Δίκαιο και το συνολικό θεσμικό πλαίσιο του περιβάλλοντος. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι οι εξελίξεις αυτές και

η ενδεχόμενη ρύπανση εγείρουν ερωτήματα ως προς τις επιπτώσεις του έργου, δημιουργώντας παράλληλα ένα εξαιρετικά επικίνδυνο προηγούμενο το οποίο αφορά στη συστηματική καταστρατήγηση, στο μέλλον, του σχετικού νομοθετικού πλαισίου και στη βιωσιμότητα της πολιτικής γαλάζιας ανάπτυξης της Ε.Ε. στην περιοχή της Μεσογείου.

Οι *Κωνσταντίνος Μπίθας*, *Γεωργία Μαυρομμάτη* και *Χαράλαμπος Μέντης* διερευνώντας την επιχειρησιακή διατήρηση των βιολογικών-οικολογικών λειτουργιών και διαδικασιών προτείνουν τη διατήρηση των Κρίσιμων Βιολογικών Ορίων (ΚΒΟ) τα οποία κληροδοτούν στις μελλοντικές γενιές την περιβαλλοντική «υποδομή» που είναι απαραίτητη ούτως ώστε να επιτυγχάνεται καλή κατάσταση υγείας για τον άνθρωπο, διαμόρφωση προτιμήσεων δίχως περιβαλλοντικούς περιορισμούς και ως εκ τούτου ευημερία. Η επιχειρησιακή εφαρμογή της προσέγγισης των ΚΒΟ αναλύεται περαιτέρω σε σχέση με τα παράκτια οικοσυστήματα τόσο ως προς το ισχύον πλαίσιο πολιτικής για τα υδάτινα οικοσυστήματα σε Ευρώπη και ΗΠΑ όσο και μέσω μιας ανάλυσης Delfi ως προς τα παράκτια οικοσυστήματα.

Οι *Νικόλαος Παπαδάκης* και *Στέλλα Κυβέλου* πραγματεύονται τη σχέση νησιωτικότητας και κοινωνικής ευπάθειας, ενώ ο ερευνητικός φακός στρέφεται αναπόφευκτα σε ζητήματα ανεργίας, νεανικής ανεργίας, Neets και φτώχειας αλλά και στη χωρική διάσταση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, που αποτελούσε, άλλωστε, έναν από τους πλέον πρόσφατους θεματικούς τομείς του προγράμματος ESPON. Βασικό ερώτημα που θέτουν οι συγγραφείς για τις ελληνικές νησιωτικές περιφέρειες είναι πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί η κοινωνική ευπάθεια μέσω μιας στρατηγικής που να συσχετίζει οργανικά την ενσωμάτωση με την ανάπτυξη και, αφετέρου, σε ποιο βαθμό μπορεί η γαλάζια ανάπτυξη να δημιουργήσει ευημερία χωρίς αποκλεισμούς σε παράκτιες και νησιωτικές περιοχές. Το κείμενο πέραν της κριτικής επισκόπησης δίνει έμφαση στις προτάσεις πολιτικής.

Θεματική ενότητα IV. Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός, από την ιδέα στην πράξη

Οι *Στέλλα Κυβέλου* και *Ιωάννα - Βασιλική Ποθητάκη* αναλύουν τις τομεακές πολιτικές και τη διατομεακή προσέγγιση που διαμορφώνουν το πλήρες τοπίο του θαλάσσιου σχεδιασμού καθώς και τον τρόπο ενσωμάτωσης του ΘΧΣ στα εθνικά συστήματα σχεδιασμού ορισμένων χωρών, αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις τυπολογίες αυτής της ενσωμάτωσης. Σχολιάζουν επίσης τις ιδιαίτερες προσεγγίσεις όπως αυτές εκφράζονται μέσω της Οδηγίας-πλαίσιο για τη Θαλάσσια Στρατηγική (ΟΠΘΣ) και της Ολοκληρωμένης Θαλάσσιας Πολιτικής (ΟΘΠ) αντίστοιχα και επιχειρούν να αποτυπώσουν συγκλίσεις και αποκλίσεις αλλά και να διαγράψουν προοπτικές και προκλήσεις.

Οι *Βασιλική Βασιλοπούλου* και *Βασίλειος Κρασσανάκης* παρουσιάζουν το στρατηγικό και νομοθετικό πλαίσιο που συνδέεται με την υλοποίηση του ΘΧΣ στην Ευρώπη και αναλύουν τα πλεονεκτήματα που μπορούν να προκύψουν από την εφαρμογή του. Δίνουν έμφαση στην πρακτική ολοκλήρωση των απαιτούμενων βημάτων και των μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Ακόμα, γίνεται αναφορά στις σχετικές προκλήσεις που αφορούν στην περιοχή της

Μεσογείου και ιδιαίτέρως τη μακροπεριφέρεια Αδριατικής – Ιονίου, όπου υλοποιείται το ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα ADRIPLAN που αποσκοπεί στο να παραδώσει μια συνεκτική και διακρατική προσέγγιση για την υλοποίηση του ΘΧΣ, εστιάζοντας τόσο στην κλίμακα της μακροπεριφέρειας όσο και σε δύο υπο-περιοχές και συγκεκριμένα στη βόρεια Αδριατική και στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ νότιας Αδριατικής και βορείου Ιονίου.

Ο *Γεράσιμος Παυλογεωργάτος* παρουσιάζει το στρατηγικό έργο «ΘΑΛ-ΧΩΡ» το οποίο χρηματοδοτήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Διασυνοριακής Συνεργασίας «Ελλάδα – Κύπρος 2007-2013» με στόχο την ανάπτυξη κοινής μεθοδολογίας μεταξύ των δύο κρατών για τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό και την πιλοτική εφαρμογή της σε επιλεγμένες περιοχές της Ελλάδας και της Κύπρου. Για τη συλλογή, επεξεργασία και αξιολόγηση των δεδομένων έγινε χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι σύγχρονες τεχνολογίες, (ΓΣΠ, τηλεπισκόπηση με τη χρήση δορυφορικών εικόνων υψηλής ευκρίνειας σε συνδυασμό με σάρωση με UAV, εφαρμογών WebGIS), ώστε να καταστεί δυνατόν να αναπτυχθούν πιλοτικά σχέδια χωροθέτησης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο θαλάσσιο περιβάλλον επιλεγμένων περιοχών του Αιγαίου. Στο κείμενο παρουσιάζεται η μεθοδολογία, μέρος των αρχικών δεδομένων και συζητούνται τα πρώτα συμπεράσματα που έχουν εξαχθεί από τη μέχρι σήμερα υλοποίησή του.

Η Άννα *Νικολάου* κάνει μια αναδρομή στις θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές ανά τον κόσμο, στις χωρικές επιπτώσεις τους και στην εξέλιξή τους. Προσεγγίζει επίσης κριτικά τον σύγχρονο θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό σε σύγκριση με τον χερσαίο χωροταξικό σχεδιασμό αποτυπώνοντας τα κοινά χαρακτηριστικά αλλά και αυτά που αποτελούν ειδοποιούς διαφορές, όπως επί παραδείγματι το ζήτημα του ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Διαγράφει τέλος τις προοπτικές εφαρμογής του ΘΧΣ στην Ελλάδα.

Οι *Δήμητρα Κίτσιου*, *Μιχαήλ Καρύδης* και *Ζωή Πατάκη* αναφέρονται στο Αιγαίο Αρχιπέλαγος με την έντονη χωρική ποικιλομορφία. Θεωρούν ότι η ανάγκη συνύπαρξης πολλών δραστηριοτήτων στον ίδιο φυσικό χώρο περιπλέκει τη θαλάσσια χωροταξία. Συνεπώς απαιτείται ελαχιστοποίηση των συνεπειών που απορρέουν από τις ασυμβατότητες μεταξύ των διαφορετικών δραστηριοτήτων καθώς και συμμόρφωση με σειρά διεθνών νόμων, συμβάσεων και Οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναφέρονται στην προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Οι συγγραφείς παρουσιάζουν τους περιορισμούς που τίθενται από τη διαθέσιμη πληροφορία, καθώς και μεθοδολογικές προσεγγίσεις σχετικά με την επεξεργασία της πληροφορίας για την υποστήριξη της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

Θεματική ενότητα V. Γαλάζια ανάπτυξη και θαλάσσιος τουρισμός

Η *Λυδία Σαπουνάκη - Δρακάκη* προσεγγίζει τις οικονομικές επιπτώσεις του παράκτιου και θαλάσσιου τουρισμού και διαγράφει προοπτικές και προτάσεις ανάπτυξής τους δίνοντας έμφαση στη διαφοροποίηση των τουριστικών προϊόντων για τον περιορισμό του εποχικού χαρακτήρα του τουρισμού, στην ανάδειξη του θαλάσσιου και υποθα-

λάσσιου πολιτισμικού τοπίου και στην ανάγκη αλλαγής νοοτροπίας των τοπικών φορέων και επιχειρήσεων ως προς την εισαγωγή της καινοτομίας ώστε η ευρωπαϊκή στρατηγική για τη γαλάζια οικονομία να αποδώσει καρπούς και να επιφέρει την πολυπόθητη ανάπτυξη με βασικό πυλώνα τον θαλάσσιο και παράκτιο τουρισμό.

Ο *Franz Lamplmair*, στέλεχος της Γενικής Διεύθυνσης Θαλασσίων Υποθέσεων και Αλιείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναπτύσσει τη σημασία, τα προβλήματα και τις προκλήσεις του θαλάσσιου τουρισμού με δεδομένο ότι ο παράκτιος και θαλάσσιος τουρισμός αποτελούν τη μεγαλύτερη υπο-ομάδα τουρισμού στην Ε.Ε. Το κείμενό του αρθρώνεται γύρω από τα ζητήματα της εποχικότητας, της συνδεσιμότητας, των απαραίτητων δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, της καινοτομίας και της βιωσιμότητας. Κατόπιν αναφέρεται στους διατιθέμενους από την Ε.Ε. πόρους και τις δράσεις για την ανάπτυξη θαλάσσιου και παράκτιου τουρισμού.

Οι *Πάρις Τσάρτας*, *Ευθυμία Σαραντάκου* και *Έλια-Νικολέτα Αποστολοπούλου* υποστηρίζουν ότι η Ελλάδα, εξαρτώμενη ακόμα σε μεγάλο βαθμό από τον παραδοσιακό συνδυασμό «ήλιος - θάλασσα - αρχαιότητα», αντιμετωπίζει έντονη εποχικότητα και συγκέντρωση σε συγκεκριμένους προορισμούς με αρνητικό αντίκτυπο στο φυσικό οικοσύστημα, καθώς και στη λειτουργία των τοπικών κοινοτήτων, επιβαρύνοντας τη φέρουσα ικανότητα. Προτείνουν ένα βιώσιμο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης με τη στροφή προς ένα «πλέγμα» προϊόντων ειδικών κι εναλλακτικών μορφών τουρισμού που θα ελαχιστοποιήσει τις αρνητικές επιδράσεις του μαζικού τουρισμού, με σεβασμό προς τη φέρουσα ικανότητα του τουριστικού προορισμού.

Ο *Στέφανος Καραγιάννης*, θεωρώντας τον τουρισμό ως πρωταρχικό πυλώνα της γαλάζιας ανάπτυξης, προβαίνει σε εξαντλητική ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεων του φαινομένου καθώς και των κοινωνικο-πολιτιστικών αλλαγών που επιφέρει στις τοπικές κοινωνίες, με ιδιαίτερη αναφορά στην ανάλυση κόστους-οφέλους. Ο συγγραφέας καταλήγει ότι ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει έναν σημαντικό και μείζονα μοχλό ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, υπό την προϋπόθεση να οργανωθεί ορθολογικά και σε νέα βάση, έξω από την πάλαι ποτέ κυρίαρχη λογική του «μαζικού τουρισμού» και της «τουριστικής βιομηχανίας».

Οι *Αθανάσιος Πάλλης* και *Γεώργιος Βαγγέλας* παρουσιάζουν την εξέλιξη της κίνησης κρουαζιέρας στην Ελλάδα, ενώ αναλύουν περαιτέρω την αγορά σε επίπεδο γεωγραφικών περιοχών και λιμένων. Η ανάλυση καταδεικνύει τη μεταβλητότητα της κρουαζιέρας στην Ελλάδα κυρίως ως αποτέλεσμα εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή της νοτιο-ανατολικής Μεσογείου. Καθίσταται επίσης εμφανής η ανάγκη για τη διαμόρφωση μιας εθνικής πολιτικής για την κρουαζιέρα, με στόχο την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απόδοση ωφελειών από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα για την εθνική οικονομία.

Οι *Ευαγγελία Στεφανιδάκη* και *Μαρία Λεκάκου* επιχειρούν να προσδιορίσουν το σύνολο των επιπτώσεων που έχει η δραστηριότητα της κρουαζιέρας στην οικονομία και αναδεικνύουν τις σύγχρονες προκλήσεις για τους προορισμούς κρουαζιέρας όπως το ζήτημα της φέρουσας ικανότητας του προορισμού. Εντοπίζοντας την έρευνά τους στη Σαντορίνη παρατηρούν χωρική και χρονική συμφόρηση από την ταυτόχρονη άφιξη πολλών

κρουαζιεροπλοίων και θεωρούν τη μελέτη της φέρουσας ικανότητας του νησιού ως αναγκαία προϋπόθεση για τον αιεφόρο σχεδιασμό. Κεντρική υπόθεση αποτελεί το γεγονός ότι η φέρουσα ικανότητα δεν εξαρτάται μόνο από τα χωρικά στοιχεία, όπως οι υποδομές, αλλά σε μεγάλο βαθμό από τις στάσεις και τις αντιλήψεις των τοπικών κοινωνιών και από την αποδοχή και εξάρτηση από τη δραστηριότητα. Συμπεραίνουν την ανάγκη αποτελεσματικότερης διαχείρισης και προτείνουν σύστημα δεικτών για την παρακολούθηση της απόδοσης του κλάδου ως αναγκαία προϋπόθεση για το σχεδιασμό της ανάπτυξης.

Θεματική ενότητα VI. Προκλήσεις για τους λιμένες και την εφοδιαστική αλυσίδα

Ο *Σωτήρης Θεοφάνης* παρουσιάζει και αναλύει τις εξελίξεις στα λιμάνια και τις βασικές προκλήσεις και ευκαιρίες δράσης για τη λιμενική βιομηχανία. Τα χαρακτηριστικά που σήμερα καθορίζουν τη λιμενική βιομηχανία και δημιουργούν προκλήσεις και ευκαιρίες δράσης, κατά το συγγραφέα, είναι α) η υπερβολική μεγέθυνση των μονάδων μεταφοράς των πλοίων, β) το γεγονός ότι έχουμε περάσει σε μια νέα γενεά λιμενικής συμφόρησης, γ) το αποτύπωμα διοξειδίου του άνθρακα και ο περιορισμός των αερίων εκπομπών από τη ναυτιλία και τις λιμενικές λειτουργίες, δ) ο περιορισμός της ενεργειακής κατανάλωσης και ε) οι φιλικές προς το περιβάλλον μορφές ενέργειας και πώς αυτές χρησιμοποιούνται στις λιμενικές λειτουργίες.

Ο *Γεώργιος Παλάντζας* προσεγγίζει τις λειτουργικές προκλήσεις και την περιβαλλοντική πιστοποίηση στον λιμενικό τομέα, δεδομένης και της αισθητής ανάπτυξης της περιβαλλοντικής διαχείρισης των λιμένων τα τελευταία 20 χρόνια. Συγκρίνει μεταξύ τους τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης PERS, ISO 14001 και EMAS.

Ο *Δημήτριος Σπύρου* εστιάζει με ιδιαίτερη σαφήνεια στην περιβαλλοντική πολιτική και την ενεργειακή διαχείριση, την οποία σήμερα εφαρμόζει το λιμάνι του Πειραιά. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η ενεργειακή διαχείριση την οποία ακολουθεί σήμερα το λιμάνι του Πειραιά είναι σε πλήρη αντιστοίχιση με την περιβαλλοντική πολιτική που ακολουθεί η χώρα και η οποία περνάει μέσα από την εθνική νομοθεσία για το περιβάλλον, την αντίστοιχη ευρωπαϊκή νομοθεσία και, τέλος, είναι εναρμονισμένη με τα διεθνή πρότυπα και τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά για το περιβάλλον.

Θεματική ενότητα VII. Θαλάσσιες μεταφορές, διευρωπαϊκά δίκτυα, προκλήσεις για τη γαλάζια ανάπτυξη

Ο *Θεόδωρος Τσέκερης* διερευνά τους τρόπους με τους οποίους οι μεταφορές και οι υπηρεσίες εφοδιαστικής μπορούν να ενισχύσουν το εμπόριο και να υποστηρίξουν τον ολοκληρωμένο χωρικό σχεδιασμό, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, με έμφαση στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ο συγγραφέας συμπεραίνει ότι οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ λειτουργικά ενοποιημένων περιοχών αγοράς εμπορίου (και εργασίας) διαδρα-

ματίζουν καθοριστικό ρόλο στο εγχώριο εμπόριο, τις εξαγωγές και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη γης-θάλασσας. Προτείνει, κατά συνέπεια, τη λήψη πρωτοβουλιών για το συντονισμό επιμέρους τοπικών διοικητικών δράσεων διαχείρισης κρίσιμων (λιμενικών, εφοδιαστικών, βιομηχανικών κ.ά.) υποδομών με σκοπό τη βελτίωση της αποδοτικότητάς τους και τη μεγέθυνση της διάχυσης των ωφελειών τους σε διαπεριφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Η *Μαρία Λεκάκου* σχολιάζει τη βελτίωση των θαλάσσιων μεταφορών για την επίτευξη υψηλού δυναμικού γαλάζιας ανάπτυξης και προσεγγίζει τις θαλάσσιες μεταφορές υπό το πρίσμα της κοινωνικής καινοτομίας.

Οι *Δημήτριος Σκουτέρης* και *Στέλλα Κυβέλου*, θέτοντας ως αρχή το γεγονός ότι η χωροταξική πολιτική θα έπρεπε να είναι κατά κύριο λόγο μια κοινωνική πολιτική που θα στόχευε σε αναδιανεμητικές διαδικασίες με την έννοια μιας μεγαλύτερης «χωρικής δικαιοσύνης», προσεγγίζουν το μέτρο του «μεταφορικού ισοδυνάμου» (road equivalent tariff), τη σημασία του για τον ελληνικό νησιωτικό χώρο και την ελληνική ακτοπλοΐα αλλά και τις περιπέτειες της προσπάθειας εφαρμογής του στην Ελλάδα.

Θεματική ενότητα VIII. Γεωστρατηγικές και γεωπολιτικές διαστάσεις της γαλάζιας ανάπτυξης

Ο *Κωνσταντίνος Φίλης* εκθέτει τις προκλήσεις για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια σε σχέση με τη γεωστρατηγική θέση της Ελλάδας. Παρουσιάζει αναλυτικά το ευμετάβλητο γεωπολιτικό τοπίο ως προς την ενέργεια στην Ευρώπη και την ανατολική Μεσόγειο και υποστηρίζει ότι η Ελλάδα μπορεί υπό προϋποθέσεις να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της κατάστασης και να μετεξελιχθεί σε χώρο διέλευσης, σε περιφερειακή πύλη υδροποιημένου αερίου (LNG) και ενδεχομένως και σε εμπορικό κόμβο στο απώτερο μέλλον, με την έγκαιρη αναβάθμιση και ανάπτυξη των κατάλληλων υποδομών.

Ο *Σόλων Κασίνης* επικεντρώνεται στα ενεργειακά ζητήματα και ειδικότερα στις δραστηριότητες εξόρυξης υδρογονανθράκων στην περιοχή της νοτιο-ανατολικής Μεσογείου. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή μπορεί να χρησιμεύσει ως καταλύτης για την περιφερειακή συνεργασία υπό την προϋπόθεση ότι θα καταβληθούν προσπάθειες προς την κατεύθυνση των διαπραγματεύσεων για την οριστική οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών (ΑΟΖ). Τα πολιτικά, γεωστρατηγικά και οικονομικά θέματα θα πρέπει να συνεκτιμηθούν σε συνδυασμό πάντοτε με τις δυνατότητες για περαιτέρω συνεργασία και αποκατάσταση της ειρήνης και της ευημερίας στην περιοχή.

Ο *Γεώργιος Βερνίκος* θεωρεί ότι ο δρόμος για την έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη στην ευαίσθητη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου είναι μακρύς και αμφίβολος. Ωστόσο το μέλλον της Ελλάδας, σε μεγάλο βαθμό, συνδέεται με τη γαλάζια ανάπτυξη, τον τουρισμό, τη ναυτιλία, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την αξιοποίηση του ενεργειακού της πλούτου, την καινοτομία. Προς την κατεύθυνση αυτή, απαιτείται, κατά το συγγραφέα, ισχυρή πολιτική βούληση, κοινωνική συναίνεση, πολιτική σταθερό-

τητα, αλλά και στέρεα βήματα ασκώντας τα εθνικά και κυριαρχικά μας δικαιώματα στο πλαίσιο της διεθνούς νομιμότητας, με καλές γειτονικές σχέσεις και αποφεύγοντας, όσο είναι δυνατόν, τα πεδία έντασης.

Θεματική ενότητα ΙΧ. Η γαλάζια ανάπτυξη επί του πεδίου: μελέτες περιπτώσεων

Ο *Ιωάννης Καρυδάς* προβαίνει σε μια μεθοδολογική προσέγγιση του ολοκληρωμένου θαλάσσιου χωροταξικού, λιμενικού και παράκτιου, σχεδιασμού στον ελληνικό χώρο και υποστηρίζει ότι ο ολοκληρωμένος θαλάσσιος και λιμενικός χωροταξικός σχεδιασμός στην περίπτωση της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας καθίσταται μια αναπτυξιακή αναγκαιότητα στην οποία η περιφερειακή αρχή πρέπει να ανταποκριθεί ενόψει των προγραμμάτων της γαλάζιας ανάπτυξης. Παρουσιάζει στοιχεία της έκθεσης «Φαντάσου την πόλη: Μεσολόγγι 2013» και καταλήγει ότι το Μεσολόγγι, υπό την προϋπόθεση του κατάλληλου ολοκληρωμένου θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού λιμένα και παράκτιου μετώπου, μπορεί να αποτελέσει ένα πρότυπο καλής πρακτικής θαλάσσιου σχεδιασμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Οι *Απόστολος Λουλουδάκης, Πέτρος Ινιωτάκης, Αθανάσιος Κύρκος, Μαρία Συμεωνίδου-Σιδερή, Νικόλαος Καμπάνης, Γεώργιος Αλεξανδράκης* και *Δημήτριος Ρομπογιαννάκης*, ως μικτή ομάδα αιρετών και τεχνοκρατών-ερευνητών, επικεντρώνονται στα διλήμματα και στις αποκλίσεις οράματος και υλοποίησης της αιεφόρου ανάπτυξης ιδιαίτερα στην εποχή της οικονομικής κρίσης και προσπαθούν να δώσουν τις κατευθυντήριες ιδέες ενός ρεαλιστικού διαδημοτικού χωρικού σχεδιασμού αιεφόρου γαλάζιας ανάπτυξης μέσω της περιπτωσιολογικής μελέτης των παράκτιων Δήμων Χερσονήσου – Ηρακλείου – Μαλεβιζίου.

Ο *Νικόλαος Φωστήρης*, Δήμαρχος Αμοργού, κάνοντας πρώτα μια πλήρη ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης της οικονομίας του νησιού, προβαίνει σε προτάσεις προαγωγής της γαλάζιας ανάπτυξης που αρθρώνονται γύρω από νομοθετικές παρεμβάσεις, ολοκληρωμένο σχεδιασμό, προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, ενημέρωση πληθυσμού και τοπικών φορέων και πρόσβαση στην πληροφορία της Ε.Ε., εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού σε νέες δεξιότητες και, τέλος, επαρκή προετοιμασία της τοπικής αυτοδιοίκησης για την εξασφάλιση πόρων μέσω του ΣΕΣ 2014-2010.

Θεματική ενότητα Χ. Προγράμματα, έργα και καινοτομίες προς την προαγωγή της γαλάζιας οικονομίας και του Θαλάσσιου Χωροταξικού Σχεδιασμού

Ο *Κύριλλος Δημανόπουλος* αναπτύσσει κριτικά τη θαλάσσια διάσταση του Προγράμματος «Μεσογειακός χώρος» (MED) και παρέχει σημαντικές λεπτομέρειες για τις προσεγγίσεις του προγράμματος ως προς την εξυπηρέτηση της ολοκληρωμένης θαλάσσιας στρατηγικής της Ε.Ε., τόσο κατά την προηγούμενη (2007-2013) όσο και κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2014-2020.

Οι *Λευτέρης Σδουκόπουλος* και *Μαρία Μποϊλέ* πάντα στον τομέα των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν σήμερα τα λιμάνια και όπου οι ερευνητικές πρωτοβουλίες που υλοποιούνται είτε σε εθνικό είτε σε ευρωπαϊκό είτε σε παγκόσμιο επίπεδο, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο, παρουσιάζουν το ερευνητικό έργο GREENBERTH – Promotion of Port Communities SMEs role in Energy Efficiency and Green Technologies for Berthing Operations, μια ερευνητική πρωτοβουλία που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Μεσογειακός Χώρος (Programme MED) και στο οποίο το IMET/EKETA συμμετέχει ως ερευνητικός εταίρος.

Η *Μαρία Παπαδάκη* παρουσιάζει μια σειρά από ερευνητικές πρόόδους και καινοτομικά επιτεύγματα σχετικά με την ανάπτυξη της γαλάζιας οικονομίας. Επιχειρεί να παρουσιάσει ενέργειες, δράσεις, ανακαλύψεις, πρωτοβουλίες, καινοτομίες και προγράμματα που έχουν αναπτυχθεί ή εξελίσσονται και συμβάλλουν στους σκοπούς της γαλάζιας ανάπτυξης με έμφαση στους τομείς των γνώσεων για τη θάλασσα, του Θαλάσσιου Χωροταξικού Σχεδιασμού και της ολοκληρωμένης θαλάσσιας επιτήρησης, καθώς και τομεακά ως προς τις υδατοκαλλιέργειες, τον παράκτιο και θαλάσσιο τουρισμό, τη γαλάζια βιοτεχνολογία, την ωκεάνια ενέργεια και την εκμετάλλευση κοιτασμάτων του θαλάσσιου βυθού.

Η *Ιωάννα - Βασιλική Ποθητάκη* παρουσιάζει μια σειρά από πολύ σημαντικά έργα διακρατικού χαρακτήρα, κατά κανόνα με εκτεταμένα εταιρικά σχήματα από κράτη-μέλη χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε., με επίκεντρο τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό, προς ενημέρωση των αναγνωστών για τις προόδους στην εφαρμογή του ΘΧΣ. Η συγγραφέας καταλήγει ότι ο ΘΧΣ αποτελεί πλέον αναπόσπαστο κομμάτι των αναπτυξιακών πολιτικών που προσανατολίζονται τόσο στη βιώσιμη, οικοσυστημική διαχείριση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, όσο και στην καινοτόμο οικονομική περιφερειακή ανάπτυξη.

Οι *Ιωάννης Μιχαήλ*, *Γεωργία Κίκου* και *Κωνσταντίνος Καρράς* μας παρουσιάζουν την αναγκαιότητα του διπλού «περιβάλλον-πολιτισμός» πέραν αυτού της διάδρασης γης-θάλασσας, για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη στα νησιά και τη διατήρηση των κληροδοτημάτων που σχετίζονται με τον πολιτισμό και το τοπίο στο Αιγαίο αρχιπέλαγος, φέρνοντας ως παράδειγμα την πολύ επιτυχή και βραβευμένη εκστρατεία με την ονομασία «Πρόγραμμα Αειφόρο Αιγαίο».

Οι *Στέλλα Κυβέλου*, *Μαρία Παπαδάκη* και *Μιχαήλ Χιωτίνης* αναλύουν με συντομία σειρά επιστημονικών πηγών για να διευκολύνουν τον αναγνώστη στην περαιτέρω έρευνα. Συμπεραίνουν ότι αιχμή της έρευνας για τον ΘΧΣ και τα συναφή αντικείμενα αποτελούν η οικοσυστημική διαχείριση και οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και τα εργαλεία μέτρησης και παρακολούθησης της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης του θαλάσσιου περιβάλλοντος, η κοινή αλιευτική πολιτική, τα διδάγματα από την εφαρμογή θαλάσσιων χωροταξικών σχεδίων και οι τάσεις και προκλήσεις που συνδέονται με αυτόν το σχεδιασμό, συμπεριλαμβανομένης της εμπλοκής και συμμετοχής των συμμετόχων (stakeholders), της διακυβέρνησης, παρακολούθησης, χαρτογράφησης, μοντελοποίησης και αποτίμησης των πολλαπλών υπηρεσιών που παρέχονται από τα θαλάσσια συστήματα.

Οι Στέλλα Κυβέλου και Μαρία Παπαδάκη παρουσιάζουν τα αποτελέσματα ερευνών ως προς την εφαρμογή του Θαλάσσιου Χωροταξικού Σχεδιασμού, εκθέτοντας εμπειρίες και πρακτικά εργαλεία που προκύπτουν από αυτές. Αναφέρονται, επίσης, στο μεγάλο ζήτημα της αποτίμησης των οικοσυστημικών υπηρεσιών, για ένα λόγο παραπάνω ότι αποτελεί το υπόβαθρο για την ανάπτυξη ενός ΘΧΣ που θα βασίζεται στην ιδέα της «πράσινης υποδομής» (green infrastructure) για να αποφευχθούν οι παθογένειες του χερσαίου χωροταξικού σχεδιασμού που δεν έχει λάβει υπόψη του αυτήν τη φιλοσοφία σχεδιασμού. Οι συγγραφείς θεωρούν την «πράσινη υποδομή» ως βασική στρατηγική για την αναγκαία εξισορρόπηση οικονομικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας και εν προκειμένω διατήρησης της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Το βιβλίο κλείνει με σύντομο επίλογο του π. πρύτανη του Παντείου Πανεπιστημίου και π. υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής αλλαγής, κ. Γρηγόρη Τσάλτα που υποστηρίζει ότι οι περιβαλλοντικές προοπτικές και προκλήσεις αναγορεύονται σε κυρίαρχο στοιχείο της βιωσιμότητας της γαλάζιας ανάπτυξης.